

Çocuk Mekân Algısının Farklı Kentsel Çevrelerdeki Okul Mekânları Üzerinden Çocuk Çizimleri Yoluyla Okunması *

Özlem KURT ÇAVUŞ**

Öz

Bu çalışmada, çocukların okul çevrelerini nasıl algıladıklarını anlamak ve bu algının çocuk çizimleri aracılığıyla nasıl ifade edilebileceğinin keşfedilmesi hedeflenmiştir. Literatürde çocuk çizimleri üzerinden mekân algısını anlamaya yönelik çalışmalar sıkça yapılmıştır, ancak bu çalışma örneklemin kentsel imge bakımından farklılık gösteren çevrelerden seçilmesi ölçütüne göre kurgulanması açısından bir boşluğu doldurmaktadır. Çocuğun okul mekânını algılama sürecinde okul binası ve okulun kentsel çevre ile kurduğu ilişkilerin, çalışmada bilişsel harita işleviyle kullanılan çocuk çizimleri üzerinden yapılacak görsel analiz ile ortak mekânsal temalara ulaşılmasıyla, bu temalar doğrultusunda değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmanın amacı, kentsel imge kavramı bakımından farklı kentsel dokularda bulunan okullardaki çocukların okul mekânı ve çevresini nasıl algıladığı üzerine kurgulanmıştır. Bu doğrultuda Eskişehir ili içerisinde, sahip olduğu kentsel imgeler bakımından farklı çevrelere sahip, farklı kentsel dokular içerisinde bulunan dört ayrı okul, durum çalışması kapsamında belirlenmiştir. Bu okullarda seçilen sınıflardaki toplam 93 çocuğun "okul ve çevresi" konulu çizim yapması sağlanarak bu çizimlerin içeriklerinin incelenmesi ile ulaşılan mekânsal temalara göre analiz edilmesi amaçlanmıştır. Temaların elde edilmesi, görsel doküman olarak çocuk çizimlerinin araştırmacı tarafından tek tek incelenmesi sonrasında, çizimlerin içeriklerine göre analiz edilmesi sürecine dayanmaktadır. Çalışma bulguları arasında çizimlerdeki ortak temaların tespiti gösterilebilir: "Okul Binası ve Giriş", "Etkinlik/Oyun Alanları", "Bahçe Sınırı", "Gökyüzü Vurgusu". Çalışma sonucunda tüm çizimler okullar özelinde bu temalara göre değerlendirilmiş, okul yapısının mekânsal özellikleri ve buldukları kentsel çevrenin çocuk çizimleri ile doğrudan ilişkilendiği gözlemlenmiştir. Çalışmanın, çocukların mekân algılarına ilişkin çizimler üzerinden bilgi edinilebileceğini göstermesi bakımından literatüre özgün katkı sunması hedeflenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mekân algısı; Çevresel psikoloji; Çocuk mekânı; Okul mekânı; Kent imgesi

* Bu araştırma Prof. Dr. Meral Nalçakan danışmanlığında, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye'de 2016 yılında tamamlanan, "İlkokul mekânlarının çocuk gelişimi ve mekân algısına etkilerinin değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, ozlemkurt@eskisehir.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9992-2472>

Reading of Children's Perception of Space Through Children's Drawings of School Spaces with Different Urban Environments*

Özlem KURT ÇAVUŞ **

Abstract

This study aims to understand how children perceive their school environments and to explore how these perceptions can be expressed through children's drawings. In the literature, numerous studies have been conducted to understand spatial perception through children's drawings. However, this study fills a gap by selecting the sample based on environments that differ in terms of urban image. The study aims to conduct a visual analysis of children's drawings, used as cognitive maps, to understand the relationships between the primary school building and its urban context and surroundings, and to identify common spatial themes. The aim of this study is designed to investigate how children in schools located in different urban textures perceive the school environment. Four different schools located in various urban contexts with distinct urban images within the province of Eskişehir were selected as case studies. A total of 93 children were asked to create drawings on the theme of "school and its surroundings," and these drawings used as a visual document and were analyzed according to the spatial themes identified from their content. The common themes identified in the drawings among the study's findings include "School Building and Entrance," "Activity/Play Areas," "Garden Boundary," and "Sky Emphasis." The results of the study are expected to contribute to a different perspective on evaluating children's relationships with the urban environment and school buildings and to the development of urban policies that support the healthy development of children. It was observed that the spatial characteristics of the school structures and their urban environments were directly reflected in the children's drawings. The study aims to make a distinctive contribution to the literature by demonstrating that insights into children's spatial perceptions can be obtained through their drawings.

Keywords: Perception of space; Environmental psychology; Children's space; School space; City image

* This research was prepared based on the master's thesis titled, "Evaluation of the effects of child development and space perception of primary school places" completed in 2016 at Anadolu University, Eskişehir, Türkiye under the supervision of Prof. Dr. Meral Nalçakan.

** Assistant Prof. Dr., Eskişehir Technical University, Faculty of Architecture and Design, Department of Interior Architecture, ozlemkurt@eskisehir.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9992-2472>

GİRİŞ

Kent yaşamı, modern toplumların yaşamsal mekânlarını kapsamaktadır ve her geçen gün daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Bu karmaşıklık içinde, çocukların kent yaşamını algılamaları ve mekân algıları önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Okul, çocukların hem eğitim aldıkları hem de sosyal ilişkiler kurdukları bir mekân olması bakımından, çocukların kent yaşamıyla ilişkili düşüncelerini ortaya çıkarmak için önemli bir çevre sunmaktadır. Çocuğun mekânsal okul deneyimi, yalnızca okul binalarını değil, okul bahçesini, yakın çevresini ve evden okula erişim de dahil olmak üzere bütün bir deneyimi kapsamaktadır. Çocuklar, çevrelerini anlamlandırmak ve içselleştirmek için ise çeşitli araçlar kullanmaktadır. Çocukların çevrelerini algılaması ve bu algıların anlamlandırılmasında bir araç olarak sıklıkla çizimlerden faydalanılmaktadır; çünkü çizimler çocukların düşünce dünyasını, duygularını ve yaşantılarını yansıtabildikleri önemli bir ifade biçimidir. Bu bağlamda, öncelikle çevresel psikoloji kuramı aktarılarak, Lynch'in "kent imgesi" kavramı çerçevesinde tanımladığı çeşitli kentsel imgelere sahip okul çevrelerine ilişkin çocuk çizimlerinin irdelendiği bu çalışma, çocukların okul çevresi ve kent dokusunu nasıl algıladıklarını ve bu algının okul çizimleri üzerinden nasıl ifade edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Piaget ve Inhelder, ilk olarak 1948'de yayınladıkları "The Child's Conception of Space (Çocuğun Mekân Kavramı)" adlı kitaplarıyla, çocukların mekân algısının gelişimi üzerine önemli bir kaynak sunmuşlardır. Bu çalışmada, çocuklarda mekân kavramının nasıl geliştiğine dair detaylı bir inceleme mevcuttur. Piaget'e göre, çocukların mekân kavramı ilk olarak duyuşal-devinimsel dönemde (0-2 yaş) algısal mekân olarak başlar ve zamanla zihinsel gelişimleriyle birlikte "yeniden-canlandırılan mekân" düzeyine ulaşır (Piaget ve Inhelder, 1967).

Literatürde çevresel psikoloji bağlamında çocuk çizimlerini konu alan çalışmalar bulunmaktadır (Arslan, 2023; Pek, 2021; Deniz, 2020; Kurt, 2016; Öymen Gür ve Zorlu, 2002). Bir çalışmada, öğrenci çizimleri incelendiğinde öğrencilerin resimlerinde hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, düzensiz kentleşme gibi yakın çevrelerinde gözlemleyebildikleri çevre problemlerine daha sık yer verdikleri gözlemlenmiştir (Özsoy, 2012). Bir diğer çalışma kapsamında, Piaget ve Inhelder'in ortaya koymuş oldukları topolojik, projektif ve metrik mekân kavramlarını daha iyi anlamak adına bu konuda yapılmış örnek çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmada yaş grubunun değişmesiyle çocukların bir üst yaşa özel mekânsal özelliği göstereceği anlamını taşımayacağı ve aynı yaş grubunda olmalarına rağmen farklı sosyo-ekonomik çevrelere sahip olan çocukların mekânsal algılarının da farklı olabileceği gözlemlenmiştir (Berk ve Koca, 2018). Başka bir çalışmada, anaokulu çağındaki 4-6 yaş grubu çocukların çevre algılarını belirlemek amacıyla anaokulu ve kreşteki 43 çocuğa çevreleri ile ilgili resim yaptırılmıştır. Resimler incelendiğinde; çocukların daha çok yaşadıkları çevreyi ve çevrelerinde gördüklerini resmettikleri belirlenmiştir (Düzenli ve Deniz, 2019). Bir diğer çalışmada ise, çocuklardan hayallerindeki kentsel mekânları, avlu, sokak ve meydan gibi kavramlar üzerinden 2 boyutlu ve/veya 3 boyutlu olarak ifade etmeleri beklenmiştir. Çalışma sonucunda çocukların kentsel mekân algısına dair analizler yapılmıştır (Öztürk, 2023).

Çevre ve insan çalışma alanlarında kent imgesi ve bilişsel harita kavramına sıkça rastlanmaktadır. Bilişsel harita, bireye gündelik ya da kavramsal uzamsal çevrelerinde bulunan fenomenlerin göreceli yerleri ve nitelikleri ile ilgili bilgiyi edinme, kodlama, saklama, hatırlama ve çözme için yardımcı olan bir çeşit zihinsel simgedir. Bu kavram 1948 yılında Edward Tolman tarafından ileri sürülmüştür. Lang (1987), bilişsel haritalar ile ilgili olarak, şehir strüktürlerinin, semtlerin ve yapıların bilişsel haritalarının, gerçeğin kopyaları değil, gerçeğin modelleri olduğunu belirtmiştir (Lang, 1987). Bu çalışmada bilişsel harita olarak çocuk çizimleri, çocuğun gündelik ya da kavramsal uzamsal çevrelerinde bulunan fenomenlerin göreceli yerleri ve nitelikleri ile ilgili bilgiyi edinme, kodlama, saklama, hatırlama ve çözme için yardımcı olan bir çeşit zihinsel simge olarak kurgulanmıştır. Bu doğrultuda çocuk çizimleri, çocukların içerisinde buldukları toplumsal ve fiziksel çevre içerisindeki okul yapısını nasıl algıladıklarının anlaşılmasında araç olarak değerlendirilmiştir. Okul çizimlerinin üzerinden yapılan değerlendirme ile çocukların farklı kent imgeleri barındıran çevrelerde okul mekânı

algısına yönelik bilgi sağlanması hedeflenmiştir. Çocuğun resimlerinde duygu, düşünce ve davranışları hakkında ipuçlarını görmek mümkündür (Köseoğlu, 2023). Bu çalışmada elde edilen bilgi bütünü ile çocukların kentsel çevreye uyum sürecinde okul mekânı algısının anlaşılmasına dair ipuçları sunulabilecektir.

Bu çalışma, öncelikle "kent imgesi" kavramı bakımından çeşitlilik gösteren kentsel çevrelerde çocukların mekân algısını daha yakından tanımayı ve okul çevrelerindeki mekânsal öğelerin çocuklar açısından nasıl anlamlandırıldığını ele almayı hedeflemektedir. Bilişsel harita olarak kullanılan çocuk çizimleri üzerinden çocukların okulu nasıl algıladıkları ve bu algının çizimlerde nasıl yansıtıldığı incelenerek, çocukların kentsel bir mekân olan okul yapısına yönelik bakış açıları anlaşılmasına çalışılacaktır. Okul mekânı ve çevresi tanımı, ilköğretim birinci kademe olarak tanımlanan ilköğretim eğitiminin gerçekleştiği bina, okulun dış çevreyle etkileşimini sağlayan bahçe, bahçe girişi ve bahçe sınırları dışında kalan, okulun kentle ilişkilenen yakın çevresi olarak sınırlandırılmıştır. Çalışmanın kapsamı, ilköğretim binalarının kent dokusu içinde konumları, yakın çevresiyle ilişkileri, girişleri ve bunların birbirleriyle mekânsal ilişkilerinin irdelenip değerlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Alan çalışmasında amaca yönelik seçilen ilköğretim okulları, Lynch'in kent imgesi kavramına göre, buldukları kent dokuları yönünden çeşitlilik göstermektedir. Çalışma bulgularında, çocukların kentsel çevre ve okul binalarıyla ilişkilerini mekân algılarının bir çıktısı olarak ifade ettikleri görülmüş, resimlerde karşılaşılan ortak temalara göre çizimlerin içerik analizleri yapılmıştır. Çalışma sonucunda farklı kentsel imgelere sahip çeşitlilik gösteren kentsel okul çevrelerinin çocuk çizimlerine yansıdığı gözlemlenmiştir.

ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışma, çocukların okul çevrelerini nasıl algıladıklarını ve bu algının okul çizimleri aracılığıyla nasıl ifade edildiğini anlamayı amaçlamaktadır. Çocuğun okul mekânını algılama sürecinde ilköğretim okulu yapısı ve okulun kentsel çevre ile kurduğu ilişkilerin, çalışma kapsamında bilişsel harita işlevindeki çocuk çizimleri üzerinden keşfedilerek, seçilen okullar ve çevreleri üzerinden mekânsal temalara ulaşılması hedeflenmiştir. Mekânsal temaların elde edilmesi, görsel doküman olarak çocuk çizimlerinin araştırmacı tarafından tek tek incelenmesi sonrasında, çizimlerin içeriklerine göre analiz edilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın araştırma soruları şöyledir:

1. Farklı kentsel dokularda bulunan okullarda çocuklar okul mekânı ve çevresini nasıl algılamaktadır?
2. Okul ve çevresine yönelik çocuk çizimleri, çocukların mekân algıları hakkında hangi ipuçlarını verebilir?

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çevresel Psikoloji ve İnsan-Mekân İlişkisi

Barker (1968), psikolojide çevresel yaklaşım alanında önemli kuramcılardan biri olarak çevreyi bireylerin dışında, ancak kişinin anlamlı bütünler oluşturan en temel ve yaygın davranışlarıyla iç içe olan bir yapı ve dinamikler bütünü olarak tanımlamaktadır. Çevre psikolojisi, kişinin deneyimleriyle çevre arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik bir girişim olarak tanımlanmaktadır (Morval, 1985). Bu tanım, bireyin hem çevreyi etkileyen bir özne, hem de çevreden etkilenen bir nesne olarak varlık gösteren yapısını vurgulamaktadır. Morval'a göre, çevre psikolojisinin kökeni, psikoloji ve mimarlık arasındaki etkileşimde bulunmaktadır. Bu alanlar arasındaki organik ilişki, çevre psikolojisinin farklı disiplinlerden ve yaklaşımlardan beslenen, disiplinler arası bir alan olarak gelişmesini sağlamaktadır.

Altman ve Cheemers (1986) ise çevreyi doğal çevreler ve inşa edilmiş çevreler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Doğal çevrelerin aksine, inşa edilmiş çevreler kentsel alanları ifade etmektedir. Bu

nedenle, doğal çevre insan müdahalesinden bağımsız, dokunulmamış ve değiştirilmemiş veya insanın değiştiremeyeceği bir topografya olarak görülebilir. Yapay çevre ise insanlar tarafından inşa edilmiş, insan eliyle şekillendirilmiş çevrelerdir. Günümüzde, insanların daha çok zaman geçirdiği yapay çevreler düşünüldüğünde, bunların yaşamı şekillendirme ve yön verme niteliğine sahip olduğu söylenebilir. İnsan ve çevre etkileşiminde oluşan ilişkileri konu alan çevresel psikoloji alanının ortaya çıkışı incelendiğinde, ne kadar eski ve köklerinin derin olduğu görülebilir. Daha genel bir anlamda psikoloji bilimi, çevrenin insan davranışları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Bu nedenle çevre psikolojisinin tarihinin psikoloji tarihi kadar eski olduğu söylenebilir (Göregenli, 2010). Çevresel psikoloji alanının tanımı geniş bir kapsamı içermektedir ve diğer birçok alanla karşılıklı ilişki içerisinde. Bu yönü nedeniyle, bu alanı sınırlamamak adına daha genel bir bakış açısıyla tanımlamak mümkündür. Çevre psikolojisi, fiziksel çevre ile insan davranışları arasındaki etkileşimleri inceleyen bir disiplindir ve genellikle tanımlar bu ilişkinin karşılıklı oluşunu vurgulamaktadır (Gifford, 2002).

Çevresel davranış ilişkilerini çalışma konusu edinmiş geniş çeşitlilikte birçok alandan araştırmacı, her geçen gün artarak insan eylemlerindeki bağlamın rolüne vurgu getirmektedir (Wapner ve Demick, 2002). Böylece insan eylemlerinin anlaşılabilmesi için, çevrenin okunması anlaşılması gerekliliğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Eğer nesne varsa, zorunlu olarak özne de vardır. Fakat çevrenin öznesi olunamaz, sadece katılan olunabilir. Çünkü, kendi ve kendi-değil arası ayırım olanaksızdır; çevre bizi bütünüyle kapsadığından, insan ile yaşam çerçevesi arasındaki çeşitli uzlaşmaları incelemek gerekir (Morval, 1985). Çevre insanlardan bağımsız olarak var olan bir yapı olmasına karşın, insanla etkileşimde bulunan bir yapısı vardır. Bu etkileşimler gözlemlenerek çevre-insan ilişkilerinin anlaşılabilmesi vurgulanmıştır.

Göregenli (2010), insanın mekânsal algılarını, davranışlarını ve imgelerini şekillendiren etkenleri sorgulayarak, insan-mekân etkileşimini çeşitli açılardan ele almıştır. İnsanın çevresiyle etkileşiminde mekânın mı yoksa insanın sosyo kültürel ve kişisel özelliklerinin mi daha etkin olduğu sorusunu ortaya atmıştır. Ayrıca, bu etkileşimin hangi temellere dayandığını ve nasıl gerçekleştiğini araştırarak, bu konuda farklı disiplinlerin birlikte katkı yapabileceğini vurgulamıştır. İnsan-mekân ilişkisinin karmaşık ve disiplinler arası bir nitelik taşıdığını belirterek, mekân, yer, çevre, bellek, kimlik, mahremiyet, algı ve çevresel imge gibi kavramları içeren bu alana çok disiplinli bir bakış açısıyla yaklaşmanın önemine işaret etmiştir.

Öymen Gür ve Zorlu (2002)'ya göre çevre ve mekân öğeleri insan belleğinde fon değil esas teşkil ederler. İnsan-çevre ilişkisinde çevre sadece bir arka fon gibi etkisiz ve geri planda olmayıp, aksine, merkez olma özelliğinde ve etkin role sahip, belirleyici nitelikte olduğu söylenebilir. Çevre ve insanın girdiği etkileşimde insanın yapısı ile ilgili önemli öğelerden biri "bellek" tir. "Bellek, kısaca yaşantılar yoluyla edinilen deneyim birikimi olarak tanımlanabilir (Aydın, 2004)". Bireyin duyuları aracılığıyla kavradığı çevrenin kendisinde oluşan karşılığı olarak da yorumlanabilir. Çevre-insan ilişkilerinde bellek bağlamında ele alınması gereken önemli bir boyut da mekânsal anılardır. Mekânla insanın bağ kurmasını ve belleğinde canlı kalmasını sağlayan, o çevredeki deneyimler ve kişide bıraktığı anılardır denebilir. Özet olarak, çevre-insan ilişkileri deney ortamı ile ölçümlenebilen bir çalışma alanı olmamasının yanında, birden fazla disiplini ilgilendiren bir yapıdadır. Ancak, kent mekânı, çevre-insan ilişkilerinin gözlemlenebileceği yerler olarak kent mekânının insandaki yansımalarını anlama sürecinde zengin bir gözlem ortamı sağlamaktadır.

Çocuk Mekân Algısı

Çanakçıoğlu, (2012) algılama sürecini, kişinin çevredeki uyaranlardan duyuları aracılığıyla elde ettiği bilgiyi yine duyuları yoluyla ayırt ederek beyne iletme işlemi, yani, çevre ile organizma arasındaki ilişkilerin bir ürünü ve aynı zamanda çevre ve organizmanın her birinin üzerindeki değişikliklerin de bir sonucu olarak tanımlamaktadır. Çocuk ve mekân algısı konusunda önemli çalışmalarıyla bilinen psikolog Jean Piaget ise, çocuğun mekânı anlama sürecinin uyum mekanizmalarının sonucu olduğunu tartışmıştır. Bunun tamamıyla gelişim evreleri (yaş grupları) ile ilgili olmadığını, bu sürecin halen

beynin gelişimine dayalı belirli kalıpları takip ettiğini söylemiştir. Piaget ve arkadaşları, çocuğun doğumdan ergenliğe kadar olan bilişsel (biliş, dünyayı öğrenmeyi ve anlamayı içeren zihinsel faaliyetlerdir ve algılama, bellek, muhakeme, düşünme, kavrama süreçleri) gelişimini incelemişler ve bazı kavramlarla algıların doğuştan itibaren kazanıldığını belirlemiştir (Yavuzer, 2003). Buna göre, çocuklarda mekân algısı gelişimi belirli bir yaştan itibaren değil, doğumdan itibaren gelişen bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Piaget'ye göre algı ve devinimsel faaliyetler sonucu çocuğun zihninde oluşan kavramlar ve topolojik mekân ilişkileri, en ilkel haliyle zihinde temsili olarak inşa edilmeye başlar. Çocuğun ilk kavradığı mekânsal ilişkiler yakınlık (proximity), kopukluk (separation), düzen (order), çevreleme (surrounding) ve süreklilik (continuity) olarak sıralanabilir (Piaget, Inhelder, 1967). Mekân ilişkilerinin algılanması, iki ya da daha fazla objenin kendisiyle ve birbiriyle olan ilişkilerini algılama olarak tanımlanmaktadır. Objelerin birbirlerine olan uzaklıklarının ve açıların, birbirinin içinde, üstünde, yanında olma gibi ilişkilerinin fark edilmesidir (Çukur ve Güller Delice, 2011).

Piaget'nin çocuğun ilk kavradığı mekânsal ilişkiler olarak ortaya attığı yakınlık, kopukluk, düzen, çevreleme gibi kavramlar Çukur ve Güller Delice (2011) 'nin mekân ilişkilerinin algılanması ile ilgili anlatımıyla benzerlikler barındırmaktadır. Mekân ilişkilerinin algılanması süreci, objelerin birbirine olan uzaklıkları, konumları, yerleşimlerinin fark edilmesi süreci olarak anlatılmaktadır. Çocuğun da mekâna ilişkin ilk kavradığı ilişkilerin bu yönde olduğu görülmektedir. Yavuzer (2017)'ye göre, çocuklar dünyayı algılama biçimlerini çizdikleri resimler yoluyla aktarmaktadırlar. Buna göre, "objelerin birbirine olan uzaklık, konumları ve yerleşimlerinin fark edilmesi" olarak tariflenen mekânsal algı sürecinin gözlemlenebilmesi için çizimler önemli bir araç olarak değerlendirilebilir.

Kent İmgesi Kavramı

"Kent imgesi", Lynch'in kavramsallaştırdığı mimari ve yapı çevrelerin tanımlanmasında kullanılan önemli bir kavramdır. Lynch (1973), şehirler ve imge kavramıyla ilgili şunları söylemiştir:

Genellikle Metropolen bölge, süratle oluşturulan yeni bir işlevsel birimdir ve bu birim de kendisini yansıtan bir imge taşımak zorundadır (Lynch, 2010).

Lynch'e göre çevresel imgeler, gözlemci ve çevresi arasında işleyen iki yönlü bir süreçtir. Lang (1987)'e göre, insanların mekânsal davranışları, içinde buldukları çevrenin yapısı ve barındırdığı imgelere bağlıdır. Yapılı çevre, insanların binalar, semtler ve şehirlerde yönünü bulmasını kolaylaştırmada rol oynamaktadır. Bazı binalarda ve şehirlerde yön bulmak kolayken, bazılarında ise çok daha zordur. Kişinin kendini bulunduğu çevreye uyarlayabilmesi hem sosyal hem fiziksel olarak kendini güvende hissedebilmesi için gerekli en büyük etkidir (Lang, 1987).

Çevresel imge ya da kent imgesi kavramı, Lynch (1973)'e göre üç bileşene ayrılmaktadır. Bunlar: "kimlik", "yapı" ve "anlam". İmge önce bir nesnenin tanımlanmasını sağlayarak, diğer şeylerden ayrışıp bir varlık olarak kabul edilmesini sağlamakta yani onun kimliğini açığa çıkarmaktadır. İmgenin, nesnenin gözlemciyle ve diğer nesnelere uzamsal veya dokunsal ilişkisini içermesini "yapı" olarak tanımlamış ve "imge" gözlemci için işlevsel ya da duygusal olarak bir anlam içermelidir demıştır. İçeriğinin fiziksel unsurlardan yola çıkılarak oluşturulmuş olduğunu belirterek kent imgesi kavramını beş başlık altında incelemiştir. Bunlar; yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleridir. Yolları, gözlemcilerin alışkanlık ve olanaklarına bağlı olarak bazen kullandıkları alanlar olarak ifade etmiştir. Kenarları, gözlemciler tarafından ulaşım aksları gibi kullanılmayan doğrusal öğeler olarak tanımlamıştır. Bölgeler, Lynch'in tanımına göre, iki boyutlu algılanan alanlardır ve kentin orta ve/veya büyük ölçekli bölümlerini oluşturmaktadır. Düğüm/odak noktaları, gözlemcinin kente girebilmesini sağlayan, stratejik noktalar olup, bir noktadan diğerine yol alırken kullandığı örneğin kavşaklar gibi yoğun odak noktalarıdır. Son olarak işaret öğeleri, bir diğer noktasal referans kaynağını oluşturmada ancak harici öğeler olduklarından gözlemci bu oluşumların içine giremez,

bunlar çoğunlukla kolay tanımlanabilen örneğin, bir bina, bir işaret levhası ya da bir dağ gibi fiziksel oluşumlardır (Lynch, 2010).

YÖNTEM

Çocuk çizimleri üzerinden çevresel algı ve mekânsal çıkarımlara odaklanan çalışmalarda genel olarak çizimlerin görsel doküman olarak kullanıldığı nitel yöntemlerin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Çocuk çizimleri çocuğun kendini ifade etme ve düşüncelerini somutlaştırmada önemli bir araç olarak kullanılmıştır (Arslan, 2023; Pek, 2021; Deniz, 2020; Kurt, 2016; Öymen Gür ve Zorlu, 2002). Örneğin, Pek (2021) çalışmasında çocuk resimlerini nitel veri olarak kullanmış, çocuklara ait resimler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çocuk resimlerinin veri olarak kullanıldığı bu çalışmada da nitel araştırma tercih edilmiş, durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Creswell (2007)'e göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır.

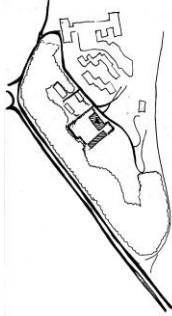

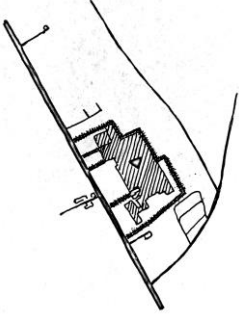
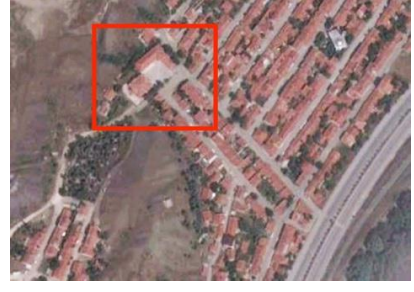
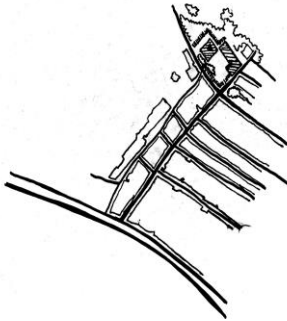
Belirlenen okullar, çocuk resimlerinde çevresel çeşitliliklere bağlı mekânsal algı zenginliğinin gözlemlenebilmesi için, Eskişehir ili içerisinde kentsel imge ve sosyo ekonomik bakımlardan çeşitlilik gösteren kentsel çevrelerden seçilmiştir. Çalışma yapılacak sınıfların önceden belirlenerek oluşturulduğu çalışmada, örnekleme yöntemi olarak, "tabakalı örnekleme" kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi basit örneklemeyle oranla daha küçük bir örneklem grubu ile, evreni daha yüksek derecede temsil etme olanağı sağlamaktadır (Neuman ve Robson, 2014). Çalışmada seçilen örneklem, okul yetkilileriyle önceden görüşülerek her okuldan birer sınıf belirlenmesi ile oluşturulmuştur. Çocukların kalem kâğıt kullanımına hâkim, bununla beraber hayal gücünü ifade etme konusunda üst sınıflara göre potansiyeli daha yüksek olduğu gözlemlenen 7-8 yaş grubu olan 2. ve 3. sınıfların karma olarak çalışmaya dahil edilmesine okuldaki öğretmenler ile görüşülerek karar verilmiştir. 2016 yılında gerçekleştirilen çalışmaya toplam 93 çocuk katılmış, toplamda 93 adet geçerli çizim değerlendirilmiştir. Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için çalışma takvimi oluşturularak Eskişehir Milli Eğitim İl Müdürlüğü'nden izin belgesi alınmıştır. Önceden belirlenen çalışma takvimine göre ilgili okul ve sınıfta, görsel sanatlar dersi kapsamında çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında, çocuklardan, "okulları ve çevrelerini" çizerek ifade etmeleri istenmiştir. Bunun dışında, kullanacakları çizim tekniği (plan, kesit, perspektif, kroki vb.) ile ilgili bir yönlendirme yapılmamıştır. Çocukların çizimlerde A4 ebatlı beyaz kâğıt ve kurşun kalem kullanılması sağlanmıştır.

Çizilen resimler, tematik analiz tekniği ile çocukların çizimlerinde tekrarlayan temalar ve görsel ifade biçimleri belirlenmiştir. Tematik analiz, veri içindeki kalıpları (temaları) tanımlamak, analiz etmek ve raporlamak için kullanılan bir nitel analiz yöntemidir (Boyatzis, 1998). Örneğin, çocukların çizimlerinde sıkça vurgulanan oyun alanları, bahçe, sınıflar veya insan figürleri gibi unsurlar incelenmiştir. Bu analiz sonrası oluşturulan tablolar üzerinde her bir öğrencinin çiziminde bulunduğu temalar işaretlenerek çalışma bulgulanmıştır.

Çalışmanın Gerçekleştirildiği Okullar

Çalışma kapsamında Lynch (2010)'in "kent imgesi" kavramını altında tanımladığı beş başlık olan; "yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret" öğelerinin, Lynch'in kitabında kullandığı bu başlıklara karşılık gelen görsel ifadeler kullanılarak, seçilen okullar ve kentsel dokuyu yansıtan okul çevreleri Tablo 1'de şemalaştırılarak gösterilmiştir.

Tablo 1. Seçilen İlkokulların Kent Konumlarının Lynch'in "Kent İmgesi" Gösterimlerine Göre Şematik Anlatımları (Kaynak: şema gösterimleri yazar tarafından, Lynch (2010)'in "Kent İmgesi" kitabından faydalanılarak oluşturulmuştur.)

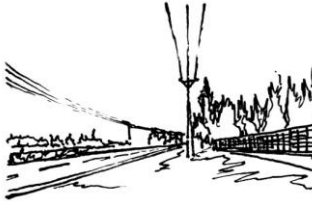

Okul	Hava fotoğrafı (Google earth)	Şematik gösterim	Lejant
Mustafa Kemal İlkokulu, Yunus Emre Kampüsü, Eskişehir. (Kent merkezinde bir üniversite kampüsü)			
Adalet İlkokulu, Arifiye Mahallesi, Eskişehir. (Kent merkezi)			
TED Eskişehir Koleji, Zincirlikuyu Mahallesi, Eskişehir. (Şehir dışında kampüs)			
Aziz Bolel İlkokulu, Orhangazi Mahallesi, Eskişehir. (Kent merkezinden uzak mahalle)			

Mustafa Kemal İlkokulu, kent merkezindeki bir üniversite kampüsü içerisindedir. Adalet İlkokulu, seçilen okullar arasında en sıkışık ve insan yoğunluğu yüksek kent dokusu içerisinde olan okuldur. TED Eskişehir Koleji ise kent merkezinden ve konut dokusundan uzak bir konumdadır. Aziz Bolel İlkokulu, kent merkezine uzak, kent sınırında bir mahallededir. Tablo 1 ve Tablo 2’de görüldüğü gibi buldukları kent dokusu, sosyo ekonomik çeşitlilik ve çevre ilişkilerine göre farklı dört okul seçimi

yapılmıştır. Mustafa Kemal İlkokulu, bir devlet üniversitesi kampüsünde bulunmakta ve öğrencileri genellikle orta gelir düzeyi ailelerin çocuklarıdır. Adalet İlkokulu da sosyo ekonomik açıdan orta gelirli ailelerin bulunduğu Eskişehir ilinin eski kent merkezi olarak tanımlanabilecek bir konumdadır. TED Eskişehir Koleji örneklem grupları içerisinde en yüksek gelir grubuna dahil öğrenci profiline sahip okuldur. Aziz Bolel İlkokulu ise seçilen okullar içerisinde göreceli olarak daha düşük gelir grubu ailelerin ikamet ettiği bir mahallede bulunmaktadır. Tablo 2’de okulların dış çevre ile iletişimini sağlayan bahçe giriş kapıları ve kapıların üzerinde konumlandığı sokak ya da caddeleri kapsayan fotoğraflar ve eskiz gösterimlerini içeren görsel analizleri bulunmaktadır.

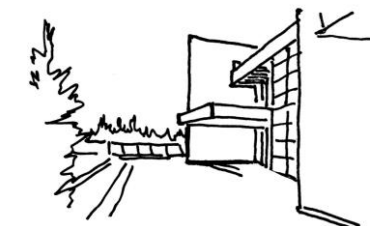

Tablo 2. Seçilen İlkokulların Bulunduğu Kent Dokusu ve Yakın Çevre İlişkileri (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Okul	Fotoğraf	Eskiz gösterimi	Açıklama
Mustafa Kemal İlkokulu			Yakın çevreyi planlı bir kampüs dokusu oluşturur.
Adalet İlkokulu			Yakın çevreyi yoğun bir kent merkezi dokusu oluşturur.
TED Eskişehir Koleji			Yakın çevre geniş boşluk alanlardan oluşmaktadır.
Aziz Bolel İlkokulu			Yakın çevreyi, konut dokusu oluşturur.

Tablo 3’te, seçilen ilkokullara ait ana bina girişleri analiz edilmiştir. Ana bina girişleri, çalışma kapsamında mimari tasarım ve kullanıcı deneyimi açısından önemli bir yapısal eleman olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle çocuk mekân algısında önemli temalardan birini oluşturabileceği öngörülmüştür. Tablo incelendiğinde her okulun birbirinden farklı mimari dile sahip olduğu, ölçek, malzeme, üslup/biçim gibi yönlerden birbirinden ayrı özelliklere sahip olduğu gözlenmiştir. Mustafa Kemal İlkokulu’nun ana binası kütsel bir dikdörtgen prizma olarak algılanırken, ana girişi de bu büyük prizmaya eklenmiş daha küçük bir kütle gibi okunmakta, merdivenler giriş vurgusunu artıran

yaygın bir yapıdadır. Adalet İlkokulu girişi, yapının orijinal projesinde planlanmamış, binaya ek yapılması ile oluşturulmuş bir giriş izlenimi vermektedir. Fakat yine de mekânsal olarak merkezde ve vurguludur. TED Eskişehir Koleji girişi ise geniş alana yayılan yatay mimari dilin yansıması nedeniyle merkezi, baskın ve simetrik değildir. Diğer okullardan farklı olarak nitelikli bir mimari tasarım diline sahip olduğu gözlemlenmiştir. Aziz Bolel İlkokulu ise merkezi vurgulu bir girişi olmasına karşın, Mustafa Kemal İlkokulu'na göre insan ölçeğine daha yakın bir büyüklüğe sahiptir.

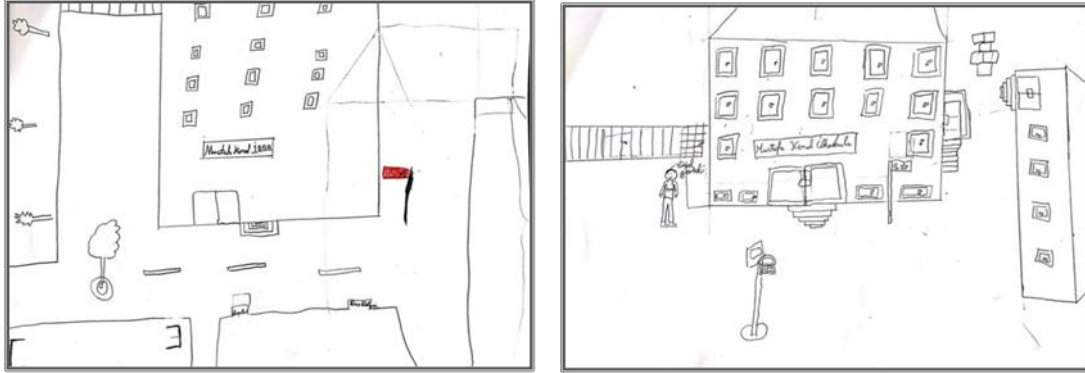
Tablo 3. Seçilen İlkokulların Bina Girişleri (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Okul	Fotoğraf	Eskiz gösterimi	Açıklama
Mustafa Kemal İlkokulu			Okul bahçesine hâkim konumda ve tanımlıdır.
Adalet İlkokulu			Okul bahçesine hâkim konumda ancak sıkışık bir yapıdadır.
TED Eskişehir Koleji			Otopark alanıyla ilişkilidir, okul bahçesiyle doğrudan bağlantısı yoktur, tanımlıdır.
Aziz Bolel İlkokulu			Okul bahçesine hâkim konumda ve tanımlıdır.

BULGULAR

Çocuk çizimlerinin tamamı nitel araştırma prensipleri doğrultusunda araştırmacı tarafından sistematik şekilde birden fazla kez gözden geçirilmiş, incelenmiş, resimlerde tekrarlanan öğeler ve temalar tespit edilmesi ile tematik içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Tematik içerik analizinde görsel doküman olarak kullanılan çizimler arasından örnek niteliğinde bazı çocuk çizimlerine aşağıda yer verilmiştir. Şekil 1'de Mustafa Kemal İlkokulu'nun görselleştirmelerinde iki farklı öğrencinin aynı okula ilişkin benzer anlatımları gözlemlenmektedir. Mustafa Kemal İlkokulu, okullar arasında kütleli olarak en büyük forma sahiptir. İnsan ölçeği bakımından olumsuz değerlendirilebilecek bir özellik

olarak, dört katlı yüksek bir binaya sahiptir. Her iki çocuk çiziminde de okul bahçesi ve bahçe sınırları oldukça kararlı bir geometri ile tanımlanmıştır. Bina kütlesi okulun gerçekteki haline çok benzer şekilde, yüksek bir bina olarak resmedilmiş ayrıca kâğıt üzerinde vurgulu ve baskın bir yapıda gösterilmiştir.

Şekil 1. Öğrenci Çizim Örnekleri (Öğrenci M32, Öğrenci M33, Mustafa Kemal İlkokulu).

Şekil 2’de A17 ve A20 numaralı öğrencilerin çizimleri, Adalet İlkokulu’na ilişkin çizimlerdir. Adalet İlkokulu, örneklem içerisindeki en karmaşık kentsel dokuya sahip olan okuldur. Kentin çarşı bölgesi olarak tanımlanabilecek, kent merkezi içerisindeki konut ve işyeri bölgesinde konumlanmıştır. Bu sıkışıklık hissi, örnek olarak aktarılan çocuk çizimlerinde gözlemlenmektedir. A17 ve A20 kodlu öğrenci çizimlerinde bitişik nizam yapıların bulunduğu çevre, diğer okullardaki çocuk çizimlerinde bulunmazken bu okuldaki çocuklar tarafından kâğıda yansıtılmıştır. Örneğin A17 nolu öğrencinin çiziminde okul bahçesi tanımlanmaya çalışılmış fakat kâğıt üzerindeki kapladığı alan bakımından bu bahçe anlatımı çok küçük görünmekte ve arada kalmış hissi vermektedir. Aynı bahçe anlatımı A20 nolu öğrenci çiziminde de mevcuttur. Basketbol potası, banklar ve bahçede bulunan diğer öğeler binalar arasında kalan boşluklara sıkıştırılmış gibi görünmektedir.

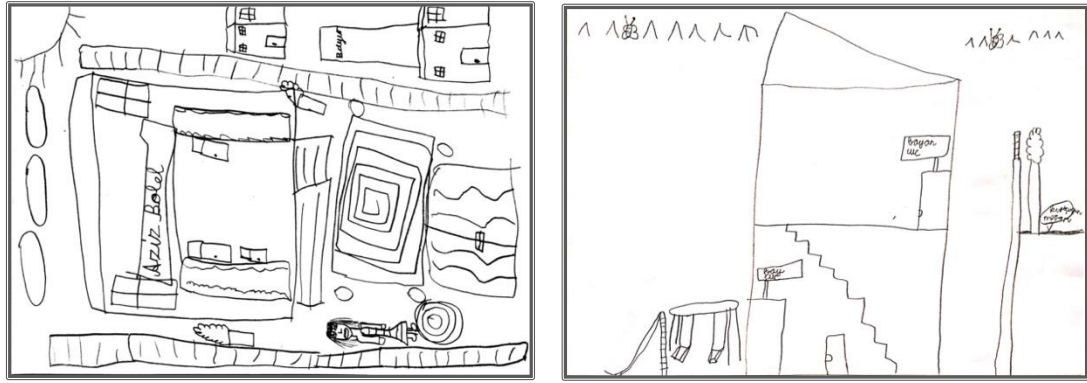
Şekil 2. Öğrenci Çizim Örnekleri (Öğrenci A17, Öğrenci A20, Adalet İlkokulu).

Cumhuriyet Şekil 3’teki örnekler TED Eskişehir Koleji öğrencilerine aittir. Kentsel doku analizinin aktarıldığı Tablo 1’deki gibi bu okul, kent dokusunun dışında geniş boşluk arazilerin ortasında, kente en uzak konumda bulunan okuldur. Bu nedenle, örnek çizimlerde görüldüğü gibi dağları, gökyüzü ve bulutları, perspektif etkisiyle uzakta gösterilmiş ağaçları vb. geniş bölgelerin çevresel betimlemeleri yer almıştır. Bu okulun yatay mimari anlayış ile tasarlanmış bir binaya sahip olması, çizimlerde baskın ve büyük bir okul betimlemesine rastlanılmamış olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bu okula şehirden ulaşım yalnızca servis ile sağlandığı için, birden fazla çizimde okul servislerine vurgu yapılması dikkat çekici bir içerik olarak değerlendirilmiştir. Bu okuldaki çocukların gündelik yaşantısındaki önemli bir farklılık, evlerinden çıkıp servis ya da özel araçlarla okula gelmek dışında bir alternatif deneyimleri olmamasıdır. Dolayısıyla çevreye yönelik algılarının büyük bölümü, araçlar içerisinde gözlemleri ile gerçekleşmektedir.

Şekil 3. Öğrenci Çizim Örnekleri (Öğrenci T18, Öğrenci T19, TED Eskişehir Koleji).

Şekil 4'te Aziz Bolel İlkokulu'nu anlatan betimlemeler bulunmaktadır. Aşağıdaki B4 numaralı öğrencinin çiziminde Adalet İlkokulu'ndaki öğrenci çizimleriyle benzer şekilde sıkışık bir çevresel anlatım dikkat çekmektedir. Bu okulun bulunduğu dokunun Adalet İlkokulu'nun çevresi ile ortak bir özellik olarak, konut dokusu olması bu anlatıma etki eden en önemli etken olarak değerlendirilmiştir. B11 nolu öğrencinin çiziminde ise öğrenci okulu ve çevresini kesit çizim tekniği ile ifade etmiştir. Öğrencilere çizim tekniğiyle ilgili bir yönlendirme yapılmamasına rağmen öğrencinin ifade dili olarak kesit çizim tekniğini tercih etmesi, mekân algısı bakımından diğer okullardaki öğrenci çizimlerinden farklı bulunmuştur.

Şekil 4. Öğrenci Çizim Örnekleri (Öğrenci B4, Öğrenci B11, Aziz Bolel İlkokulu).

Çocuk çizimlerinin tümü ayrı ayrı birkaç kez sistemli şekilde gözden geçirilmiş, çizimler içerisinde çocuklar tarafından tekrarlanan öğeler ve temalar tespit edilerek tablolar üzerinde her biri bir sütunu tanımlayacak şekilde gösterilmiş, her okul için ayrı tablo oluşturulmuştur. Her okulda yapılan çizimler bu ortak temalara göre değerlendirilmiştir. Aşağıda Tablo 4 üzerinde Mustafa Kemal İlkokulu'ndaki otuz üç çocuğa ait çizimin değerlendirmesi bulunmaktadır. Her bir öğrenciye numara verilmiş ve çizim ilgili sütundaki temayı içerip içermemesine göre değerlendirilmiştir. Her bir öğrenci okuluna göre sıra sayısı ve okulun baş harfi ile numaralandırılmıştır. Örneğin Mustafa Kemal İlkokulu'ndaki birinci sıradaki öğrenci "M1" olarak kodlanmıştır. "x" işareti, çizimin ilgili sütundaki mekânsal temayı içerdiğini göstermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin neredeyse tamamının çizimlerinde "Okul Binası ve Giriş" ve Etkinlik/Oyun Alanları" vurgusu yaptığı görülmektedir. "Bahçe sınırı" büyük çoğunluğunda gözlemlenmiştir. Bu okulda en az gözlemlenen öğe "gökyüzü vurgusu" olmuştur. Gökyüzünün çocukların mekân algısında geri planda kalmasının nedenlerinden biri, bu okul binasının kütsel ve baskın olması olarak değerlendirilebilir. Okul bahçesinde yoğun miktarda ve çeşitlilikte etkinlik ve oyun alanının bulunması çocuk çizimlerinde karşılık bulmuştur.

Tablo 4. Öğrenci Çizimlerinde Vurgulanan Mekânsal Temalar (Mustafa Kemal İlkokulu).

Mustafa Kemal İlkokulu	Okul Binası ve Giriş	Etkinlik/Oyun Alanları	Bahçe Sınırı	Gökyüzü Vurgusu
Öğrenci M1	x	x	x	
Öğrenci M2	x			x
Öğrenci M3		x	x	
Öğrenci M4		x		x
Öğrenci M5	x	x	x	
Öğrenci M6	x	x		
Öğrenci M7	x	x		
Öğrenci M8	x	x	x	
Öğrenci M9		x	x	
Öğrenci M10		x	x	
Öğrenci M11	x	x	x	
Öğrenci M12	x	x		x
Öğrenci M13	x	x		x
Öğrenci M14	x	x	x	
Öğrenci M15	x	x		x
Öğrenci M16	x	x	x	x
Öğrenci M17	x	x	x	
Öğrenci M18	x	x	x	
Öğrenci M19	x	x	x	
Öğrenci M20	x	x	x	
Öğrenci M21	x	x	x	
Öğrenci M22	x	x	x	
Öğrenci M23		x	x	
Öğrenci M24	x	x	x	
Öğrenci M25	x	x	x	
Öğrenci M26	x	x	x	
Öğrenci M27	x	x		
Öğrenci M28	x	x	x	
Öğrenci M29	x	x	x	
Öğrenci M30	x	x	x	
Öğrenci M31	x		x	
Öğrenci M32	x	x	x	
Öğrenci M33	x	x	x	

Tablo 5. incelendiğinde, 25 öğrencinin 23'ünün çizimlerinde "Okul Binası ve Giriş" vurgusu yaptığı görülmektedir. "Etkinlik/Oyun Alanları" ögesi daha az görülmüştür. Okul bahçesindeki sınırlı etkinlik ve oyun alanları çocuk çizimlerinde karşılık bulmuştur. "Bahçe sınırı" yalnızca 6 öğrencide gözlemlenmiştir. Bu okulda "gökyüzü vurgusu" ise yalnızca üç öğrencinin çiziminde tespit edilmiştir.

Gökyüzünün çocukların mekân algısında yeri olmamasının nedeni, bu okulun kentin en karmaşık ve kalabalık konumundaki okul olması olarak değerlendirilebilir.

Tablo 5. Öğrenci Çizimlerinde Vurgulanan Mekânsal Temalar (Adalet İlkokulu).

Adalet İlkokulu	Okul Binası ve Giriş	Etkinlik/Oyun Alanları	Bahçe Sınırı	Gökyüzü Vurgusu
Öğrenci A1	x			
Öğrenci A2	x			
Öğrenci A3	x			
Öğrenci A4	x			
Öğrenci A5	x	x		
Öğrenci A6	x			
Öğrenci A7	x	x		
Öğrenci A8		x		
Öğrenci A9	x	x		
Öğrenci A10	x			
Öğrenci A11	x			
Öğrenci A12	x	x		
Öğrenci A13	x		x	
Öğrenci A14		x		
Öğrenci A15	x	x	x	
Öğrenci A16	x	x		
Öğrenci A17	x	x	x	x
Öğrenci A18	x	x		
Öğrenci A19	x			
Öğrenci A20	x	x		
Öğrenci A21	x		x	
Öğrenci A22	x			
Öğrenci A23	x	x	x	x
Öğrenci A24	x	x	x	
Öğrenci A25	x			x

Tablo 6 incelendiğinde, 23 öğrencinin 19'unun çizimlerinde "Okul Binası ve Giriş" vurgusu yapıldığı görülmektedir. "Etkinlik/Oyun Alanları" ögesi buna göre daha az tespit edilmiştir. Bu okul bir kampüs olarak kurgulandığı için gerçekte yoğun ve çeşitli olan etkinlik ve oyun alanları çocuk çizimlerinde karşılık bulmuştur. "Bahçe sınırı" yalnızca bir öğrencide gözlemlenmiştir. Bu okulda "gökyüzü vurgusu" diğer okullar ile karşılaştırıldığında yüksek oranda tespit edilmiştir. Gökyüzünün çocukların mekân algısında baskın bir yeri olmasının nedeni, bu okulun kente en uzak ve en geniş alan üzerine kurulmuş ve uyarıcı öge bakımından sakin bir çevrede olması olarak değerlendirilebilir.

Tablo 6. Öğrenci Çizimlerinde Vurgulanan Mekânsal Temalar (Ted Eskişehir Koleji).

Ted Eskişehir Koleji	Okul Binası ve Giriş	Etkinlik/Oyun Alanları	Bahçe Sınırı	Gökyüzü Vurgusu
Öğrenci T1	x	x		x
Öğrenci T2	x	x		x
Öğrenci T3	x			x
Öğrenci T4	x			x
Öğrenci T5	x			x
Öğrenci T6		x		
Öğrenci T7	x	x		x
Öğrenci T8	x			x
Öğrenci T9	x	x		x
Öğrenci T10	x			x
Öğrenci T11	x			
Öğrenci T12	x	x		
Öğrenci T13	x			
Öğrenci T14	x	x		
Öğrenci T15	x			
Öğrenci T16	x			
Öğrenci T17	x	x		x
Öğrenci T18				x
Öğrenci T19				x
Öğrenci T20		x	x	
Öğrenci T21	x	x		x
Öğrenci T22	x			x
Öğrenci T23	x			

Tablo 7 incelendiğinde, 12 öğrencinin 11'inin çizimlerinde "Okul Binası ve Giriş" vurgusu yaptığı görülmektedir. "Etkinlik/Oyun Alanları" ögesi buna göre daha az öğrenci çiziminde tespit edilmiştir. Konut yerleşiminin ortasında ancak insan ve trafik yoğunluğu bakımından sakin bir dokuda bulunan bu okulda "Bahçe sınırı" yalnızca 4 çocuk çiziminde karşılık bulmuştur. "Gökyüzü vurgusu" 12 öğrenciden 9'unda tespit edilerek yüksek bir oranda vurgulanmıştır.

Tablo 7. Öğrenci Çizimlerinde Vurgulanan Mekânsal Temalar (Aziz Bolel İlkokulu).

Aziz Bolel İlkokulu	Okul Binası ve Giriş	Etkinlik/Oyun Alanları	Bahçe Sınırı	Gökyüzü Vurgusu
Öğrenci B1	x			x
Öğrenci B2	x	x		
Öğrenci B3	x	x		x
Öğrenci B4	x	x	x	
Öğrenci B5	x	x		x
Öğrenci B6	x	x	x	x
Öğrenci B7	x	x		
Öğrenci B8	x			x
Öğrenci B9	x			x
Öğrenci B10		x		x
Öğrenci B11	x	x	x	x
Öğrenci B12	x	x	x	x

Aziz Bolel İlkokulu'nda en az vurgu yapılan öge "Bahçe sınırı" iken, en çok "Okul Binası ve Giriş" ögesi ile karşılaşmıştır. Bu okulun sunduğu etkinlik ve oyun alanları, bahçede yere çizilmiş oyunlar ve bir çocuk parkı ile sınırlı olmasına karşın, çizimlerde bu öğelere yüksek oranda vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir.

TARTIŞMA

Çocuk çizimleri üzerinden temalar elde edilmesine yönelik içerik analizi içeren çalışmalar incelendiğinde ortak bazı temalar dikkat çekmektedir. Örneğin Arslan (2023), incelediği resimlerde ağaç, çiçek, bulut gibi öğeleri çocukların doğayı tamamlayıcı öge olarak kullandıklarını aktarmaktadır. İnsan ve ev figürlerinin çocuk resimlerinde önemli yeri olduğunu vurgulamakta, özellikle sosyal çocukların resimlerinde insan figürlerine sıklıkla yer verdiklerini ifade etmektedir (Arslan, 2023). Bu çalışmada da benzer şekilde ev yerine okul binası betimlemelerinin ve insan (çocuk) figürlerinin resimlerde önemli unsurlar olduğu görülmüştür. Arslan (2023) çalışmasındaki bulgulardan farklı olarak bu çalışmada, okul mekân tasvirlerinde yol, bahçe sınırı (çit), bahçe, oyun alanı gibi kentsel mekân öğelerinin de çocuk resimlerinde önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir. Covid pandemisinin çocuk çizimlerine yansımalarını ele alan bir çalışmada maske mesafe tasvirlerinin yer aldığı tespit edilmiştir (Pek, 2021). Çocukların çevreyle ilişkilerinin ilk aşamalarında karşılaştıkları salgının korkunun bir yansıması olarak resimlere aktarıldığı ve ifade edildiği gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ise Pek (2021) çalışmasından farklı olarak çocukların çevreyle ilişkilerinin ilk aşaması olarak okul mekânı ele alınmıştır. Pandemi ortamındaki korku duygusu etkisiyle resimlerde ifade bulunduğu aktarılan maske vb. öğeler yerine, okul mekânı ile yeni tanışan çocuklarda okul ortamına özgü hisler ile farklı öğelere yer verilmiştir. Örneğin oyun kavramı ile ilişkisi güçlü olduğu bilinen çocuklar, okulunuz ve çevresinin resmedilmesi isteği üzerine resimlerinde oyun ve okul bahçesi öğelerine yoğun şekilde yer vermiştir. "Çevre" ögesinin vurgulanması nedeniyle, gökyüzü, okul bahçesi ve kentsel dokuya ilişkin öğeler de yoğun biçimde ifade edilmiştir. Bunların dışında okul mekânında sahip oldukları anılara ilişkin çocuklara özel mekânsal ayrıntılara yer verilmiştir. Örneğin, Aziz Bolel İlkokulu'nda bir çocuğun çiziminde toprağa gömdükleri bir kuşun mezarı resmedilmiş, çizim üzerine bu ayrıntının içeriği yazı ile de ifade edilmiştir. Bir diğer çocuk çizimleri kullanılarak gerçekleştirilen mekânsal çalışmada ise anaokulu (4-6 yaş) düzeyi çocuklara resim yaptırılmış ve çalışma sonucunda 6 yaşındaki çocukların öğeleri somut biçimde çizdiği, 4 ve 5 yaş çocukların ise daha soyut biçimler

kullandığı belirlenmiştir (Deniz, 2020). Deniz (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonucu ile karşılaştırma yapılacak olursa, bu çalışmada 7-8 yaş grubu çocukların verilen konuya göre tamamıyla somut ifadeler kullandıkları, bu anlamda çalışmada somut tematik öğelere ulaşma hedefine ulaşıldığı söylenebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Durum çalışması olarak kurgulanan bu çalışmada, seçilen farklı kentsel dokulardaki okulların kullanıcısı olan çocukların yaptığı çizimler yoluyla okul mekânlarına ilişkin öne çıkan mekânsal öğeler belirlenerek, çizimler bu ortak öğelere göre değerlendirilmiştir. Bu yöntem doğrultusunda çocukların mekân algısına ilişkin veri sağlanması hedeflenmiştir. Durum çalışması yöntemi çerçevesinde bu çalışmada bir haftalık bir zaman içerisinde sınırlandırılmış bir durum olarak çocukların okulları ve çevresine yönelik algılarını, çoklu kaynakları içeren veri toplama araçlarından görsel bir veri olan çocuk çizimleri ile derinlemesine incelemiştir. Araştırma sorunu olarak belirlenen durumu ve duruma bağlı temaları tanımlamaya çalışmıştır.

Buna göre; birinci araştırma sorusu olan "Farklı kentsel dokularda bulunan okullarda çocuklar okul mekânı ve çevresini nasıl algılamaktadır?" sorusuna çocuk çizimlerinin analiz edilmesi yoluyla yanıtlar aranmıştır. Bulgular kısmında tablolar ile aktarıldığı gibi farklı kentsel imgelere sahip farklı kentsel dokularda bulunan okul çevrelerinin çocuk algılarında farklı karşılıklar bulunduğu tespit edilmiştir. Mustafa Kemal İlkokulu'ndaki çocuklar en çok okul binası ve girişine vurgu yaparken, TED Eskişehir Koleji öğrencileri en çok gökyüzü vurgusu yapan grup olmuştur. Çevresel analizler değerlendirildiğinde, bu önemli farklılığın Mustafa Kemal İlkokulu en baskın okul binasına sahipken, TED Eskişehir Koleji'nin en geniş gökyüzü algısına sahip olan okul olması anlamlı ve tutarlı bir ilişki olarak değerlendirilmiştir. Etkinlik ve oyun alanlarını en yoğun içeren Mustafa Kemal İlkokulu ve TED Eskişehir Koleji'nde gerçekleştirilen çizimlerin bu doğrultuda diğer okullardan daha yoğun karşılık bulması da çizimlere yansıyan çocuk mekân algılarının gerçek dünya ile tutarlı biçimde örtüştüğünü düşündürmektedir.

İkinci araştırma sorusu olan: "Okul ve çevresine yönelik çocuk çizimleri, çocukların mekân algıları hakkında hangi ipuçlarını verebilir?" sorusu çalışma kapsamında yanıtlandırılmaya çalışılmış, çizimlerdeki görsel içeriklerin incelenmesi sonucunda, değerlendirme tablolarının oluşturulabilmesini sağlayan tüm çizimlerde karşılaşılan "ortak mekânsal öğeler" olduğu gözlemlenmiştir. Bu ortak mekânsal öğe kullanımları, çalışma kapsamında çocukların mekân algılarına ilişkin önemli ipuçları olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada çocuk çizimleri, çocukların algı sürecinin yorumu ve anlamlandırmasını içeren çıktılar olarak değerlendirilmiştir. Aydın (2004)'a göre algı kısaca, duyu organları yoluyla alınan uyarıların organizmanın beklenti, gereksinim ve dikkat süreçlerinin kılavuzluğunda yorumlanma ve anlamlandırılma süreçleri olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada da çocuklara ait mekânsal içerikli görsel anlatımların, çocukların okul mekânlarında algıladıkları mekânsal ve çevresel uyarıların çocukların beklenti, gereksinim ve dikkat süreçlerinin rehberliğinde yorumlanma ve anlamlandırılması olduğu söylenebilir. Bu çalışma sonucunda, çocukların okulları ve yakın çevrelerine ilişkin mekân farkındalığının, buldukları farklı kentsel ilişkilere sahip okul çevrelerinin özelliklerini yansıtan şekilde geliştiği anlaşılmış, bu nedenle okul yapılarının bulunduğu fiziki ve kentsel çevrenin çocuk mekân algısı üzerine etkileri olmasının önemi vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Altman, I. ve Chemers, M. (1986). *Culture and environment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arslan, R. (2023). Çocuk ve Çevre Algısı. *Çocuk Resimlerinin Analizi*, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Aydın, A. (2004). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Tekağaç Eylül Yayınları.
- Barker, R. G. (1968). *Ecological Psychology: Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior*. Stanford, CA: Stanford University Press.

- Berk, D. ve Koca, S. K. (2018, Ekim). "Topolojik Mekân" Kavrayışının Çocuğun Mekân Algısındaki Yeri. Sözel bildiri. 2. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi, Çanakkale, 573-582.
- Boyatzis, R. E. (1998). Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development. CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* CA: SAGE Publications.
- Çanakçıoğlu, N. G. (2012). Çocukta mekân algısının gelişimi ve mekânsal imge zenginliği bakımından malzemenin önemi. *Mimarlıkta Malzeme*, 22, 74-81.
- Çukur, D., ve Güller-Delice, E. (2011). Space design suitable for visual perception development in early childhood. *Family and Society*, 7(24), 25-36.
- Deniz, L. (2020). *Okulöncesi (4-6 yaş grubu) Çocuk Resimlerinde Çevre Algısı ve Çocuk Çevrelerinin Sağlaması Gereken Özellikler*. Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Düzenli, T. ve Deniz, L. (2019, Aralık). "Okulöncesi Çocuk Resimlerinde Çevre Algısı: Kayseri İli Örneği." 1. Uluslararası Beydağı Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi, Malatya, 178-186.
- Gifford, R. (2002). Making a difference: Some ways environmental psychology has improved the world. R. B. Bechtel & A. Churchman (Ed.), *Handbook of environmental psychology* 323-334.
- Göregenli, M. (2010). *Çevre Psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Köseoğlu, S. A. (2023). Bir İletişim Aracı Olarak Çocuk Resmi ve Özellikleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 137-145.
- Kurt, Ö. (2016). *İlkokul mekanlarının çocuk gelişimi ve mekan algısına etkilerinin değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi.
- Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Library of Congress Catalog.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*. (Çev. İ. Başaran). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Morval, J. (1985). *Çevre Psikolojisine Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Neuman, W. L. ve Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- Öymen Gür, Ş. ve Zorlu, T. (2002). *Çocuk Mekanları*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Özsoy, S. (2012). İlköğretim öğrencilerinin çevre algılarının çizdikleri resimler aracılığıyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1118-1139.
- Öztürk, Ö. B. (2023). 8-12 Yaş Arası Çocukların Kentsel Mekân Algısı Üzerine Bir Çalışma ve Tasarım Kabiliyetine Etkileri. *Mimarlık ve Yaşam*, 8(1), 225-237.
- Pek, E. (2021). Covid-19 Pandemisinin Çocuk Çizimlerine Yansımaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 10(88), 1737-1746.
- Piaget, J., Inhelder, B. (1967). *The Child's Conception of Space*. New York: W. W. Norton Company Inc.
- Wapner, S., Demick, J. (2002). The Increasing Contexts of Context in the Study of Environmental Behavior Relations. *Handbook of Environmental Psychology*. R.B. Bechtel ve A. Churchman (Ed), New York: John Wiley & Sons, Inc., 3
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. (25. Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2017). *Resimleriyle Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.